

Nic. Knudtzon (udg.): *Professor, Dr. Ludvig Daaes erindringer og optegnelser om sin samtid*, Det norske språk- og litteraturselskap, Oslo 2003, 467 s.

Det norske språk- og litteraturselskap har vist betydelig interesse for de dansk-norske forbindelser efter rigernes adskillelse i 1814. I 1996 gjaldt det E.C. Werlauff, Det Kongelige Biblioteks chef til 1861, og hans forbindelser med norske lærde.¹ Det er i sig selv et interessant portræt af en beskeden, stiltfærdig og hjælpsom konservativ mand, for hvem det var en særlig glæde at få den norske St. Olavs orden. I denne publikation citeres en udtalelse af Ludvig Daae, som ikke bringes frem i den nye udgivelse, men som forekommer karakteristisk for indholdet (s. 21): "Jeg kendte Werlauff, Werlauff kendte Suhm, og Suhm fulgte Holberg til graven". Tydeligere kan Daaes opfattelse af at være en del af en fælles dansk-norsk lærd kontinuitet nok ikke udtrykkes. Sprogforskeren Sophus Bugges (1833-1907) breve giver også indtryk af tæt kontakt med danske forskere og akademikere, folkeviseudgiveren Svend Grundtvig, den klassiske filolog J.L. Ussing.² Nu kommer Daaes optegnelser, som understreger følelsen af samhørighed efter den statspolitiske forbindelses ophør.

Studier i konservatismens historie synes at være drevet med større flid i Norge og Sverige end i Danmark. I 1963 kom f.eks. Gunnar Christie Wasbergs monografi om den konservative avis *Aftenposten* frem til unionsopløsningen i 1905.³ Norge havde udover de konflikter, som i Danmark fandtes mellem konservative og liberale-radikale kræfter, det komplicerede forhold til Sverige. Den konservative Daaes optegnelser befinder sig i et spændingsfelt mellem kulturelle og politiske modsætninger; det er dog begrænset, hvad man hører om egentlig politik, og begivenhederne i 1905, der førte til, at den danske prins Carl blev norsk konge som Haakon 7, er han ikke nået til at fortælle om. Udforskningen er i Norge særlig vanskelig, eftersom Høyres arkiv gik tabt under 2. Verdenskrig.⁴ Alene af den grund må Daaes optegnelser være vigtige.

Den norske historiker Ludvig Ludvigsen Daae levede fra 1834 til 1910. Han trådte mere offentlig frem end de samtidige danske konservative historikere, C.F. Bricka og Johannes Steenstrup, var langt mere udtalt i sine meninger, optrådte også som folketaler. Udgiveren er oldebarn af Daae.

¹ Gerhard Munthe: *Erik Christian Werlauff og norsk humanistisk forskning*, Oslo 1996.

² *Sophus Bugge Brev 1855-1907. Uvalg og innledning ved Alfred Jakobsen* I Øvre Ervik 1990.

³ Gunnar Christie Wasberg: *Forsvarstanke og suverenitetsprincipp*, Oslo 1963.

⁴ Wasberg 1963, s. 9

Optegnelser er en helt igennem dækkende betegnelse for manuskriptet, som Daae forfattede i 1888-1893 og i 1901 og, som det fremgår af udgiverens indledning, ikke i kronologisk rækkefølge. Udgiveren har med andre ord komponeret værket, i forholdsvis kronologisk orden, han har inddelt i kapitler, overskrifterne er i hvert fald hans egne; hvert kapitel afsluttes med en række billeder, og dette billedstof er udmærket, men bidrager samtidig til at understrege denne struktur. Daae skriver i sin egen indledning, at disse optegnelser ikke skal handle om ham selv, men at han vil skrive om tilstande og personer, som han har oplevet. Indholdsmæssigt må det også siges, at det ikke giver nogen sammenhængende fremstilling og tolkning af skribentens liv, som erindringer ville gøre, og det er heller ikke en dagbog som C.F. Brickas,⁵ der giver notater gjort umiddelbart efter begivenhederne. Hvad man får her, er en række glimt, korte og skarpe, tit i begge disse ords betydninger, af personer, Daae har mødt. Karakteristikker af lærere spiller en stor rolle, og udgiveren gør opmærksom på (s. 18), at mange af de personer, Daae omtaler indenfor skole- og universitetsverdenen, har spillet en rolle i opbygningen af det nye selvstændige Norge. Daae selv handler optegnelserne meget lidt om, sådan forstået at man ikke får meget at vide om hans egne forhold, men i sine vurderinger, sin sym- og antipatier, er han i høj grad til stede. Man får altså noget at vide, selvom det måske er noget andet, end man ville vente. Hvad de skarpe udtalelser om personer angår, har disse været en anstødssten ved planerne om en tidligere udgivelse, i 1931, og dette var jo da også tidsmæssigt tæt på, men den nuværende udgave er uden ændringer i så henseende. Læseren møder altså et væld af navne, som for den, der ikke specielt er bekendt med norske forhold, for de flestes vedkommende er ukendte. S. 358-437 findes en omfattende "Personbiografi" (nemlig ved det store antal personer). Manuskriptet afbrydes midt i en sætning og gør vel i det hele taget et ufærdigt indtryk.

Udgiveren har trykt Daaes tekst på fortsatte venstresider, mens de omfattende, og nødvendige, noter står på højresiderne, sommetider i så stor mængde, at de må fortsættes på næste side. Også de danske personer har udgiveren søgt at oplyse om; om A.F. Krieger får vi f.eks. at vide, at han var en betydelig dansk jurist og politiker med litterære interesser (s. 133); Carl Plougs navn staves på lidt forskellig måde i noterne s. 175. Om Thomasine Gyllembourg får vi s. 311 at vide, hvad år sønnen udgav hendes samlede værker, så den note har læseren ikke megen oplysning af. Indtrykket er da, at udgiverens kendskab til

⁵ C.F. Brickas *litterære dagbog 1873-1878*. Udgivet af Claus Bjørn og Christian Larsen. 2002.

dansk kultur ikke helt lever op til Daaes eget, og at oplysningerne derfor er lidt spredte og tilfældige. Interessant er det, at der s. 314 ff. er trykt et faksimile af Daaes artikel om Det Kongelige Biblioteks chef Christian Bruun samt billeder af den gamle biblioteksbygning, Universitetsbibliotekets bygninger og danske venner som E.C. Werlauff og Bruun.

Daae fortæller om sin baggrund, at han er af præsteslægt (s. 32). Han taler selv om sin *livlige og ustyrlige Phantasi*, som altid har været hans ulykke (s. 176). Han er ved at få tårer i øjnene af at skrive om et hjerteligt menneske (s. 294), han yndede fjerpen, når den var til at opdrive (s. 286). Daae takker Gud for sit barndomshjem (s. 54); *Gud velsigne ham derfor i hans Grav* skriver han om den velvillige P.G. Thorsen ved Universitetsbiblioteket i København (s. 294), og alt tyder på, at dette for ham ikke blot har været en talemåde, men at han har været et troende menneske: Når han noterer om en person, at han er blevet fritænker (= ateist), er det med beklagelse (s. 106, 190); han bryder sig ikke om uopdragen optræden i en kirke (s. 124). Daae skriver s. 238 om en rationalistisk teolog: *Det er klart hans Hensigt, at snarere Evangeliet skal tillempes efter Nutidens Smag og Character, end at Nutiden skal bøje sig for Evangeliet*. Her har han ikke været enig. Da han omtaler, at en rektor gav dimittenderne et Bibelord med, undlader han på den anden side ikke at bemærke, at hans valg af stederne var uheldigt (s. 136). Pietismen er næppe heller hans kop the (s. 268). Om barndomslæreres lønforhold bemærker han (s. 80), at *Theologer vare billige i de Dage*. Han har interesse for kirkehistorie og har i den forbindelse taget kontakt med danskeren H.F. Rørdam (s. 300). S. 168 skriver Daae om læreren Hansteen: *Han begynte (i October) med en gammel-rationalistisk Periflage af det gamle Testamentes astronomiske Forestillinger*, til det besynderlige ord "Periflage" har udgiveren en note, hvori det hedder, at dette synes at kunne tolkes som: Bred, men ikke dybtgående oversigt. Udtrykket røber en vis usikkerhed, og jeg vil foreslå, at vi her har at gøre med et fremmedord i ældre dansk *Persiflage*, spot, som hos forfatteren Thomas Lange 1870: *Vittighed og Persiflage, der – vexlende med Lefleriet – var Husets Grundtone...*⁶ Jeg foreslår altså tekstrettelsen "Persiflage". Dette stemmer også godt med indholdet, da det tydeligt handler om en rationalists forhold til Bibelen.

Daae er en mærkelig personlighed, befinder sig i et spændingsfelt mellem norsk og dansk, klassisk og skandinavisk. Pietetspligt til mange sider er karakteristisk for ham; *Sands for historisk Tradition* tillægger han stor vægt (s. 178). Det glæder ham, når han i en norsk kirke ser et kirkeskib med Danebrogsflag (s. 54). Danske kulturpersonligheder

⁶Thomas Lange: *Aaen og Havet*, i *Udvalgte Skrifter*, I, 1906, s. 65.

omtales i forbifarten på en sådan måde, at det viser hans fortrolighed med dem: En henkastet sammenligning med Frederik Paludan-Müllers *Adam Homo* er et eksempel (s. 138). Allerede i sine første bemærkninger (s. 30) henviser han til E.C. Werlauff, Det Kongelige Biblioteks chef, som forbillede for optegnelserne. Hans sprog må betegnes som dansk, en nulevende dansker læser det nok med større lethed end en nulevende nordmand, særlig naturligtvis, hvis man er lidt fortrolig med ældre dansk.

Daae voksede op med dansk litteratur. I en tidlig alder læste han Oehlenschlägers *Nordens Guder* (s. 48), græd 8 år gammel over hans *Socrates* (s. 54). Daae føler åndsslægtskab med Poul Martin Møller (s. 182), læste meget fru Gyllembourg, Carl Bernhard og Johan Ludvig Heiberg (s. 310). En aften har han tilbragt i Sorø hos B.S. Ingemann og fru Lucie, en kær erindring (s. 300); også Studenterforeningen og ikke mindst Carl Ploug husker han med glæde (s. 304-6). Den danske og den klassiske interesse blev forenet, da han skrev om J.N. Madvig i sit tidsskrift *Vidar* 1887. Et kapitel handler om Daae i København (s. 282-317), og der tales her ikke mindst om Det Kongelige Bibliotek, om hvis personale man får en del at vide, f.eks. om Werlauffs frygt for A.F. Tscherning. At Daae kan fortælle en god historie, fremgår af det følgende om universitetsbiblioteket (s. 292), hvor en norsk professor Unger blev låst inde en lørdag eftermiddag og måtte holde ud til mandag morgen uden mad, men med rigelig læsning. Da han slap ud, gik han hen og spiste, men vendte så straks tilbage til håndskrifterne.

Digteren J.S.C. Welhaven havde samme danske sympati og interesse, men Daae bryder sig dog ikke om ham som personlighed (s. 194-196). Grundtvigianismen lægger han afstand til som dovenskabsfremmende (s. 148), uanset at han har haft respekt for Grundtvig som person (s. 155). Sådan gik det også samtidige danske konservative. Det ville da også have været mærkeligt, hvis Daae med sin kærlighed til de klassiske sprog og den lærde skole havde elsket denne bevægelse. Også Kierkegaard lægger Daae afstand til (s. 208), og han kan godt give en sarkastisk beskrivelse af en dansker (s. 212). Det er interessant at læse Daaes indtryk af en dansk historiker som C.F. Allen, hvis forelæsninger han har hørt; det var tørt, og han gjorde aldrig tilhørerne bekendt med kilderne (s. 298). Der er altså ikke tale om nogen automatikbeundring af alt dansk, men dels en følelse for det lange historiske fællesskab mellem Danmark og Norge, dels en særlig fortrolighed med den danske Guldalders værker; en litteratur der selv sugede af den klassiske jordbund. Omvendt bemærker han en norsk universitetslærers danskerhad (s. 190). Det kan derfor ikke undre, at Daae blev

en alvorlig skandinav(ist), men den skandinavisme, han mødte i sin studietid, forekom ham for meget at være fraser (s. 174).

Daae bruger (s. 88) ordet *Humaniam* om den klassiske dannelse med dens hovedvægt på græsk og latin og den græsk-romerske Oldtids litteratur og historie, han taler om en professors *humane og conservative Sind* (s. 172). Daae blev uddannet som filolog, og der tegner sig gennem hans erindringsglimt et tydeligt billede af, at denne dannelse har været en væsentlig del af hans identitet. Han lægger ved beskrivelsen af personer vægt på, om de har haft denne dannelse, og, ved lærere, om de har kunnet undervise i den (s. 96); det forhindrer ham ikke i at se svagheder ved den ellers. Antilatinisten Knud Knudsen er ham en pest (s. 118). Han taler om værdien ved, at man i ældre tid, trods manglende åndelig stræben, lærte latin fra en tidlig alder, 4-5 års elementær undervisning, derefter lette forfattere, før man kom til Ovid, Cicero og Sallust; sammenligning med forholdene, da han skrev, aftvinger ham et hjertesuk over *den table classiske Grundvold* (s. 120). Om en rektor Frederik Vibe, skriver Daae, at angrebene på den klassiske Oldtidsvidenskab berøvede ham livsmodet, men da Daae blev undervist af ham, fik eleverne lov til at læse noget mere græsk, end reglementet fordrede (s. 130). I forbindelse med sin eksamen artium fortæller han, at latinsk stil ved en skæbnesvanger lov blev afskaffet i 1857 (s. 160, jvf. s. 252). Overfladiske kundskaber vækker hans modvilje (s. 174). Om den senere universitetsprofessor Oluf Rygh, som Daae i sin studietid læste latinske og græske autorer med og som blev en særlig god ven og vejleder for ham (s. 202), hedder det (s. 200): *Hans mærkeligste Skolekammerat var Johan Peter Weisse, den doctrinært anlagte, isoleret-fornemme Latiner. Om sin bekendte Lærer, Rector Frederik Molthe Bugge, har Rygh oftere omtalt, at han i Virkeligheden var en temmelig tynd Philolog, og hvad der gav ham Anseelse, var hans store Evne til at bruge den Smule, han kunde.* Her sættes disse to personer op som modsætninger, og man ser, hvad der interesserer Daae. Samtidig er det et eksempel på den abrupte stil, der præger optegnelserne; læseren savner nogle oplysninger, især den læser, som kommer fra et andet land og ikke kender bare nogle af personerne. Endelig ses det her, at Daae går ud over sine egne erindringer og begynder at genfortælle andres; dette øger yderligere antallet af personer. Da Daae efter sin studietid kom til at undervise i Drammen, hedder det om skolens rektor (s. 222), at han var blandt *dem, som ikke havde meget imod den latinske Stils Afskaffelse og med en vis Lunkenhed forsvarede Classikernes Læsning* [læsning?]. *Hans Undervisning i Latin var solid og samvittighedsfuld, men uden Begeistring og Flugt.* Med dette som kerne tegner Daae et portræt af en mere respekteret end elsket hædersmand. Om en lærer Schultz samme sted skriver

Daae (s. 230): *Han underviste i min Tid i Græsk og Tydsk. I førstnævnte Sprog savnede han vistnok at philologisk Erudition, men han var grundig og samvittighedsfuld og tvang virkelig sine Disciple til at tænke, om han end neppe aabnede deres Øie for den græske Litteraturs Skjønhed, hvad da for Resten de færreste Lærere dengang gjorde.* Det sidste er et eksempel på, at Daae, uanset at han foretrak ældre tiders skoleordning, kunne være ret kritisk overfor dens praktiske udøvere. Samtidig får vi noget at vide om, hvad en god lærer ifølge Daae skulle kunne: Lære at tænke og åbne øjnene. Man forstår, at han har kunnet glæde sig over en elev, som poetisk og metrisk kunne gengive Vergil (s. 236), om en anden får man at vide, at han senere ikke ville gøre noget for den klassiske dannelse, det hørte til tidens udvikling, at den ikke havde gode udsigter (s. 238-240). Hans konklusion og hans sorg er, at dannelsen mister sin betydning (s. 330). En latinsk glose løber ikke sjældent Daae i pennen (s. 206, 310, 320, 338). Dette er nok mere fremtrædende hos ham end hos sammenlignelige danske historikere som C.F. Bricka og Johannes Steenstrup.

Den klassiske tradition er Daaes historieteori, og ud fra dette perspektiv giver han udtryk for en forfaldstanke: Han er dybt skuffet over udviklingen. Andre former for betragtning over eller holdning til historien giver han ikke udtryk for i optegnelserne, men det skal dog siges, at hans følelse af samhørighed med Danmark hænger sammen med hengivenheden for og tilhørsforholdet til den lærde tradition. Daaes optegnelser er dermed en påmindelse om, hvor meget den klassiske dannelse har betydet for konservatismen, ikke mindst i slutningen af 1800-tallet.

Uanset at Daae er en ven af den højere dannelse og ikke så med blide øjne på den nyere tids demokratiske bevægelser, undlader han ikke at bemærke fra sin skolegang en lærers overlegne forhold til jævne folks børn (s. 110), eller at Welhaven harcellerede over nogle provinsfolk (196). På samme måde taler han om gode anlæg hos en person fra tarvelige kår (s. 222), om en taktfuld dame af beskeden oprindelse (s. 330). Sine kvindelige elever har han kun godt at sige om (s. 234).

Bogens sidste kapitler er noget anderledes end de foregående, idet man her kommer nærmere de norske politiske forhold, først i et kapitel om prinser (af Bernadotteslægten), som Daae har undervist, dernæst i et længere kapitel om politikeren Emil Stang (1834-1912). Vi får et stemningsbillede fra en middag, den aften afgørelsen i statsrådssagen faldt 1884 (s. 318), vi får også lidt at vide om Høires organisation (s. 346). Daae lægger ikke fingrene imellem, når det gælder intriger i hofkredse (s. 334). Om læreren Frederik Ludvig

Vibe hedder det (s. 130): *Hans politiske Anskuelser vare conservative eller egentlig reactionære. Jeg er ikke netop den, som dadler ham for det, men vel maa jeg sige, at han lidet forstod practisk at virke for at gjøre sin Overbevisning gjeldende. Hans elegante og skolerette Artikler gjorde intet Indtryk, og han trak sig tilbage med Skuffelse.* Om Henrik Ibsen skriver Daae, at det ikke havde været for meget, om han havde skrevet nogle poetiske linier ved en opofrende vens død (s. 204), og forholdet til Ibsen har udgiveren brugt et helt appendiks på, til trods for, at han ikke er meget omtalt i optegnelserne (s. 437-441).

Udgivelsen bringer ikke sensationelt nyt, men den kaster et interessant strejfllys ind over danske forhold, både i den lærde verden, og i henseende til konservatismen, ved at understrege den klassiske dannelses betydning. Daae tilhørte et fællesskab, som ikke rigtig eksisterer mere, men som fortsatte i hundrede år efter, at dets statspolitiske grundlag var ophørt. Udgivelsen vidner om norsk interesse for at dokumentere det. Der er næppe tvivl om, at bogen er anderledes at læse for en dansker end for en nordmand, Daaes optegnelser berører begges kulturelle baggrund på mangfoldige måder; men det som er velkendt for den ene, vil ikke være det for den anden. Daaes dobbelte tilhørsforhold, hans ligeså kosmopolitiske som nationale konservatisme er historisk yderst interessant.

Jon A.P. Gissel